

and normative consolidation of this method of obtaining information about the circumstances of a criminal offense. The evolution of the institute of examination is analyzed, attention is drawn to the fact that at all stages of its regulatory regulation, the rules on examination were contained in one section or in one article with an overview. This allows us to consider the examination as a kind of review, the specific object of which is the body of a living person, which determines the range of tasks that can be solved only by the review. However, its content includes actions that allowed getting information during the direct review of both the body of a living person and other objects, as well as establishing the mental state of the person in which he was during the commission of the crime or after its commission (insanity).

It is noted that to solve the tasks of the examination, the investigator is entitled to involve a specialist in the relevant field of knowledge, including medicine. It is noted that at a certain stage of development of legislation, two types of examination were identified: investigative and forensic. The first one was conducted by an investigator, and the second by a forensic expert or a doctor. The investigator drew up a protocol on the results of the examination, the forensic expert drew up an act, and the doctor issued a certificate. It is proved that in Art. 241 of the CPC there is one type of examination - investigator, which, if necessary, may involve a forensic expert, doctor or other specialist.

**Keywords:** examination, evidence, means of forming evidence, forensic expert, doctor, specialist.

DOI: 10.33766/2524-0323.99.120-130

УДК: 340.142.343

*Максимович Р. Л., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)*

**e-mail:** Maksymovych\_roma@ukr.net

**ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9796-998X>

## ЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Єдність судової практики є надзвичайною важливою в сучасній демократичній і правовій Україні. Найбільш вагомим засобом забезпечення єдності судової практики є Верховний Суд як найвищий суд у системі судуострою України. Часто у постановках Верховного Суду по конкретних справах формулюється певне розуміння норми кримінального закону, яке відповідним чином застосовується в подальшому органами досудового розслідування і судами нижчих інстанцій. Важливе значення для кримінального права мають і рішення Конституційного Суду України. За своєю юридичною природою найвища інстанція судової гілки влади має забезпечувати єдність та сталість судової практики всіх судів, які входять до системи судуострою України, а тому її конституційний статус полягає в безперервності здійснення повноважень від часу прийняття Основного Закону України. Видається, що під судовою практикою в даному контексті варто розуміти певний підсумок судової діяльності, що вклучає роз'яснення, які надавалися в постановках Пленуму Верховного Суду України, що ба-

зуються на чинному законодавстві і рішеннях Верховного Суду по істотних конкретних справах. Розглянуто суть та значення судового прецеденту для розвитку кримінального законодавства. Визначено місце судового прецеденту в правовій системі України. Проаналізовано позиції науковців із зазначеного питання. Зауважено також на питанні єдності судової практики та якості судових рішень, які можуть мати прецедентне значення. Визначено, що належне кримінально-правове регулювання можливе до внесення відповідних змін у кримінальний закон за допомогою судового прецеденту. Указано, що необхідність використання судового прецеденту для регулювання кримінально-правових відносин обумовлена об'єктивною неможливістю досягнення досконалості і повноти регулювання кримінально-правових відносин лише кримінальним законом. Констатовано, що Верховний Суд, зокрема, займається формуванням нових правових позицій, котрі несуть важливе значення у випадку наявності колізії чи прогалин у діючому законодавстві, а не просто є третьою судовою інстанцією, яка переглядає рішення попередніх двох.

**Ключові слова:** судовий прецедент, джерело кримінального права, Верховний Суд, єдність судової практики, Конституційний Суд України, норма права.

**Постановка проблеми.** Останнім часом ведеться інтенсивне оновлення законодавства, яке регламентує важливі сфери суспільного життя, наближення нормативного регулювання до потреб життя з метою прискорення соціально-економічного розвитку суспільства обумовлюють підвищений інтерес учених-юристів до правотворчості. Що ж до ролі судового прецеденту в механізмі вдосконалення і розвитку кримінального законодавства, то ця проблема недостатньо наразі розроблена. Існує нагальна необхідність по-новому розглянути значення судового прецеденту для розвитку кримінального права. Це, зокрема, надасть можливість більш повно досягати завдань кримінального права. Зазначеним обґрунтовується актуальність дослідження і перспективність даної проблематики.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Ступінь наукового розроблення проблеми видається недостатнім. Окремі аспекти судового прецеденту досліджували Т. М. Анакіна, П. П. Андрушко, К. А. Волков, М. Н. Марченко, В. О. Навроцький, Н. А. Орловська, М. І. Хавронюк та ін. Однак розвиток правовідносин, зміни в законодавчому регулюванні відповідного питання та останні тенденції судової практики дають підстави визнавати доцільним продовження дослідження розглядуваного питання в інших аспектах.

**Формулювання цілей.** Метою статті є встановлення на основі аналізу кримінально-правової літератури, законодавства і судової практики значення судового прецеденту, яке воно отримує для розвитку кримінального права України.

**Виклад основного матеріалу.** Видається аксіоматично, що чим лаконічніше і компактніше викладено відповідний нормативно-правовий матеріал, тим краще сприймається його зміст суб'єктами правовідносин. У нормотворчій практиці зазначена вимога передбачає максимальне скорочення невиправданих повторень, ефективне структурування відсильних норм, використання спеціальної і юридичної термінології. Будь-який нормативний текст має створюватися законодавцем за принципом мінімальності. Текст норми має тлумачитися так,

щоб жодне його слово не було зайвим і таким, що не містить змістового навантаження. Так у низці статей Кримінального кодексу (далі – КК) України йдеться про вчинення того чи іншого кримінального правопорушення з використанням службового становища (ч. 3 ст. 177, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 201-1, ч. 3 ст. 229 тощо) [1]. Водночас вживання законодавцем словосполучення «з використанням службового становища» є, очевидно, зайвим і без істотного змістового навантаження, оскільки коли такий спеціальний суб'єкт не використовує службове становище, то він виступає як загальний, а не відповідний спеціальний.

Видається, що досягти вищезазначеного доволі непросто, оскільки законодавець не завжди може обрати такий варіант побудови кримінально-правових норм, при якому тлумачення букви закону буде мати однаковий характер. Велика кількість кримінально-правових норм мають описовий і банкетний характер, тобто орієнтовані на застосування з якими-небудь суспільними відносинами. Зокрема, надто категоричним є зміст норми, яка міститься в ч. 3 ст. 3 КК України; кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом. Відповідні суспільні відносини, які регулюються правовими нормами, можуть змінюватися, що має своїм наслідком суперечності і прогалини в кримінально-правовому регулюванні. До прикладу, інколи вносяться зміни до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та до таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, що перебувають у незаконному обігу.

Традиційно «запасним» складом кримінального правопорушення вважається хуліганство, у котрому наявні кілька оціночних кримінально-правових норм, зміст яких роз'яснюється, зокрема і судовою практикою. Так у п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 року № 10 роз'яснено, що за ознакою особливої зухвалості хуліганством може бути визнано таке грубе порушення громадського порядку, яке супроводжувалось, наприклад, насильством із завданням потерпій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень, знущанням над нею, знищенням чи пошкодженням майна, зривом масового заходу, тимчасовим припиненням нормальної діяльності установи, підприємства чи організації, руху громадського транспорту тощо, або таке, яке особа тривалий час уперто не припиняла. Хуліганством, яке супроводжувалось винятковим цинізмом, можуть бути визнані дії, поєднані з демонстративною зневагою до загальноприйнятих норм моралі, наприклад, проявом безсоромності чи грубої непристойності, знущанням над хворим, дитиною, особою похилого віку або такою, яка перебувала в безпорадному стані, та ін. [2]. У постанові Верховного Суду від 07 вересня 2021 року у справі № 671/324/17 зазначено, що склад цього кримінального правопорушення може мати місце й тоді, коли в закладі поза межами його робочого часу перебувають відвідувачі, а заклад продовжує здійснювати свою діяльність [3]. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі № 288/1158/16-к йдеться про те, що сам факт вчинення протиправних дій у громадському місці в присутності сторонніх осіб не дає достатніх підстав для кваліфікації

їх як хуліганства [4]. На перший погляд, може видатися, що наявна суперечність у цих постановках Верховного Суду. Проте, таке враження є помилковим, оскільки висновок про наявність в діях особи кримінально-караного хуліганства можна робити на основі сукупності об'єктивних і суб'єктивних ознак (у першу чергу це стосується безпосереднього об'єкта і мотиву посягання). У даному складі кримінального правопорушення міститься одразу кілька оціночних понять, зокрема «грубе порушення», «явна неповага до суспільства», «особлива зухвалість», «винятковий цинізм». Це сприяє наявності помилок у кримінально-правовій кваліфікації, оскільки наявна велика дискреція у слідчо-прокурорських і судових працівників. Окрім того, видається, що це підриває принципи правової визначеності, який є складовою принципу верховенства права. Варто вказати, що порушення принципу правової визначеності було одним із аргументів Конституційного Суду України в рішенні у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року. У цьому рішенні стаття 368-2 Кримінального кодексу України була визнана неконституційною [5]. У зв'язку із зазначеним, видається, що було б логічним і послідовним прийняття Конституційним Судом України рішення про визнання неконституційною статті 296 КК України.

Необхідність використання судового прецеденту для регулювання кримінально-правових відносин обумовлена об'єктивною неможливістю досягнення досконалості і повноти регулювання кримінально-правових відносин лише кримінальним законом. Це можна пояснити таким. По-перше, кримінальний закон приймається для регулювання суспільних відносин у майбутньому, а єдиний орган законодавчої влади, який приймає нормативно-правовий акт базується на існуючих суспільних відносинах. У результаті чого норми кримінального законодавства через певний час можуть не відповідати суспільним відносинам, які постійно розвиваються. По-друге, у процесі реалізації норм кримінального права виникають труднощі, пов'язані із способами викладу в кримінальному законі (інколи абстрактний виклад правових норм, наявність норм, які пропонують декілька правомірних варіантів поведінки). Так у постанові Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі № 288/1158/16-к, зокрема, акцентується увага на тому, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони хуліганства є мотив явної неповаги до суспільства. Домінування у свідомості винуватого такого внутрішнього спонукання і відсутність особистого мотиву посягання на потерпілого є головним критерієм відмежування хуліганства як кримінального правопорушення проти громадського порядку і моральності від кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи [4]. По-третє, у сучасних умовах з розвитком суспільства і правотворчої діяльності держави логічно і закономірно значно збільшується обсяг нормативно-правових актів. По-четверте, історія правотворчості свідчить, що можливі певні зловживання законодавчих органів держави, тобто свідоме створення таких правових норм, які завідомо не будуть працювати чи працюватимуть однобічно в цілях якої-небудь особи чи декількох

осіб. Скажімо, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 року статтю 365 КК України було викладено в наступній редакції «Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб». На основі цього в багатьох працівників правоохоронних і судових органів склалося враження, що перевищення влади або службових повноважень іншими службовими особами, окрім працівників правоохоронних органів, не є кримінально караним. Проте, видається, що це не зовсім так і перевищення влади або службових повноважень іншими службовими особами має оцінюватися за ст. 364 КК України, оскільки в останній передбачено загальну кримінально-правову норму щодо тієї, яка розміщена в ст. 365 КК України. Перевищення можна вважати окремим проявом зловживання, при якому відповідна службова особа насамперед використовує свій статус. Звичайно, що кваліфікація дій інших службових осіб за ст. 364 КК України може бути за умови, що наявні всі інші ознаки складу. Без судового прецеденту майже неможливим є втілення норм «живого права». За своїм первісним призначенням право покликане вирішувати життєві ситуації, тобто давати єдину і остаточну відповідь на нормативній основі. Дещо спрощеною, але правильною видається теза, що «право є там, де наявний спір». Зокрема, у зв'язку із цим абсолютно слухними є зміни до Конституції України від 2 червня 2016 року, відповідно до яких ч. 2 ст. 124 Основного Закону України було змінено із «Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають в державі» на «Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення».

Текст кримінального закону має бути максимально чіткий і структурно не суперечливий. У протилежному випадку є шанси, що право може перетворитися у свою протилежність – свавілля, зокрема при поширювальному тлумаченні. Тільки в такому випадку право здатне виконувати функцію правового регулятора і бути основою для ефективної боротьби зі злочинністю. Велика Палата Верховного Суду зазначає, що під «передбаченим законом дозволом» на поводження зі зброєю в розумінні ст. 263 КК України варто вважати дозвіл, що може бути встановленим будь-яким нормативно-правовим актом, у тому числі й підзаконним. Конструкція наведеної правової норми є бланкетною, тобто містить відсилання до спеціального закону, яким встановлено одержання дозволу на зазначені вище дії. У теорії права існують два основних підходи до визначення терміна «закон», що ґрунтуються на широкому та вузькому розумінні його змісту. У вузькому значенні законом є письмовий нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України або Всеукраїнським референдумом, підписаний та оприлюднений у порядку, встановленому Конституцією України та Законом України «Про регламент Верховної Ради України». У широкому

значенні поняття «закон» охоплює все законодавство і включає як закони у вузькому розумінні, так і підзаконні нормативно-правові акти – постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та інших органів виконавчої влади тощо [4].

Вважаємо, що при виявленні дефекту тексту кримінального закону можна забезпечити належне кримінально-правове регулювання до внесення відповідних змін у кримінальний закон за допомогою судового прецеденту. Так диспозиція ч. 2 ст. 369-2 КК України в редакції, чинна станом на 8 вересня 2016 року, була викладена в такій редакції: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди». При тому примітка до ст. 369-2 КК України в редакції, чинній станом на 8 вересня 2016 року, вказувала, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в пунктах 1-3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Таким чином, примітка до ст. 369-2 КК України на час вчинення ОСОБА\_1 відповідних дій дійсно при визначенні переліку осіб, уповноважених на виконання функцій держави, відсилає до положень Закону, які на той час втратили чинність. Щодо цього питання, то в постанові Верховного Суду від 3 червня 2020 року у справі № 722/28/17 зазначено, що обов'язкові ознаки складу злочину визначаються не в примітці до статті КК України, а в її диспозиції, тоді як примітка має підпорядковану (допоміжну) роль при з'ясуванні змісту окремих понять, які вживаються в диспозиції. Крім того, Верховний Суд враховує те, що наявність у примітці посилання на Закон, який втратив чинність, обумовлена тим, що, замість нього, було ухвалено новий спеціальний закон – Закон України «Про запобігання корупції», який так само, як і попередній, відносить суддів і прокурорів до переліку осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Це вказує на відсутність наміру законодавця декриміналізувати склад злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України [6].

Якщо використовуваний у законі термін створює труднощі при його тлумаченні в судовій практиці, тоді необхідно максимально конкретизувати його змістове навантаження. Скажімо, у постанові Верховного Суду від 24 травня 2021 року у справі № 706/882/19 зазначено, що форма висловлення погрози під час вчинення розбійного нападу не обмежується конкретними словами про можливе застосування насильства. Вона має місце і тоді, коли винна особа, зокрема своїми жестами, демонстрацією зброї або інших предметів, які потерпілий об'єктивно може оцінити як такі, що при їх застосуванні його здоров'ю чи життю загрожуватиме небезпека, бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що якщо він протидіятиме нападаючому або не виконає його вимог, то ця погроза буде реалізована, а в потерпілого дійсно таке враження складається [7]. Таким чином, зрозуміння дійсного правового змісту і правового значення кримінально-правової норми у більшості випадків пов'язано з її конкретизацією судовим прецедентом.

Згідно із ст. 6 Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади реалізують свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Власне, тут закріплено ідею розподілу влад, яка сформульована ще у XVII сторіччі Ш. Монтеск'є. Зміст цієї ідеї полягає в децентралізації державної влади та її поділу в залежності від функціонального призначення. На його думку, всі три зазначені гілки влади повинні бути відносно незалежними, мати свою чітко визначену компетенцію. Важливим фактором узгодження їх діяльності є відповідні засоби стримування і протидія, які мають урівноважувати всі гілки державної влади. Очевидно, що контролювати і стримувати владу, у тому числі й законодавчу, практично неможливо шляхом певного посягання на неї. Одне із основних завдань судового прецеденту в цьому випадку якраз і полягає в тому, щоб забезпечити подолання правових колізій до того моменту, коли законодавець зверне увагу на це й усуне шляхом внесення відповідних змін і доповнень до кримінального законодавства.

Видається, що Верховний Суд уповноважений творити право у правових позиціях, які містяться у його постановях. Особливої актуальності набуває питання про якість судового рішення. Відповідно до ст. 370 КПК України, судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Вмотивованим є рішення, у якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення. Частина 3 ст. 369 КПК України передбачає, що видом судового рішення є постанови суду касаційної інстанції. Таким чином, постанови Верховного Суду мають відповідати зазначеним критеріям. До того ж Велика Палата Верховного Суду у справі № 261/0/15-18 від 28 листопада 2019 року пояснила, що таке судові рішення високої якості. Велика Палата Верховного Суду послалася на Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень, у якому вказано, що чітке обґрунтування та аналіз є базовими вимогами до судових рішень та важливим аспектом права на справедливий суд. Судове рішення високої якості – це рішення, яке досягає правильного результату, наскільки це дозволяють надані судді матеріали, у справедливий, швидкий, зрозумілий та недвозначний спосіб [8]. Відправною точкою є те, що мета судового рішення – не тільки розв'язання певного спору через надання сторонам правової визначеності, але часто також встановлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну злагоду. У постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 11-97cap18 від 24 січня 2019 року зазначено, що виклад підстав прийняття рішення не лише полегшує розуміння та сприяє визнанню сторонами суті рішення, а є, насамперед, гарантією проти свавілля. По-перше, це зобов'язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати на доводи, що лежать в основі рішення й забезпечують його правомірність; по-друге, це дає можливість суспільству зрозуміти, яким чином функціонує судова система. Підстави прийняття рішення мають бути узгодженими, чіткими, недвозначними й несуперечливими. Вони повинні давати можливість читачеві простежити логіку міркувань, з яких суддя ухвалив рішення [9].

Виконуючи свої обов'язки, усуваючи прогалини і вирішуючи суперечності в законодавстві, Верховний Суд часто, по суті, змушений творити право, оскільки в іншому випадку його діяльність стане малоефективною і призведе до результатів, які можуть бути, на жаль, протилежними до тих, які від нього в праві очікувати громадянське суспільство. Натомість, навряд чи може бути варіант, при якому інші гілки державної влади будуть вважати себе правомочними присвоїти повноваження суду, оскільки в ч. 1 ст. 124 Конституції України прямо передбачено, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Повністю згодні із суддею Верховного Суду О. Кібенко, що відступ суду від наявних правових позицій конче потрібен для розвитку права, але він порушує правову визначеність, адже учасники правовідносин покладалися на раніше встановлене судом правило. Можливість застосування перспективної дії прецеденту залежить від того, як суспільство сприймає роль і функції Верховного Суду – як інстанції, створеної для справедливого вирішення індивідуального спору, або як джерела формування нових правових позицій, прецедентного права, що дозволяє оперативно виправляти помилки законодавця (колізії, невизначеність, прогалини регулювання, несправедливий результат формального застосування законодавчої норми) і створювати «живе» право, яке постійно змінюється та розвивається [10].

У постанові Верховного Суду у справі № 233/8772/19 від 20 січня 2021 року зазначено, що висновок щодо застосування норми права має похідний характер від норми права і не може зберігати обов'язковий характер після внесення змін та/чи доповнень до відповідної норми права, які істотно змінюють її зміст, або після її скасування. Протилежний підхід, по суті, надавав би висновку Верховного Суду України щодо застосування норми права більшої юридичної сили, ніж правова норма, до якої він відноситься, й означав би, що суди повинні ігнорувати внесені законодавцем зміни аж до моменту ухвалення Великою Палатою Верховного Суду нового рішення про відступ від попереднього висновку Верховного Суду України [11].

Судовий прецедент можна розглядати як засіб, котрий при дотриманні стабільності законодавства дає можливість його застосування з врахуванням особливостей конкретної життєвої ситуації. Так у постанові Верховного Суду від 8 грудня 2021 року у справі № 566/1420/19 йдеться про те, що стан алкогольного чи іншого сп'яніння жертви, її поведінка до події, нехтування нею заходами особистої безпеки, моральне обличчя та спосіб життя, аморальна чи інша віктимна поведінка потерпілої особи, яка, можливо, свідомо провокувала сексуальну поведінку злочинця з наміром припинити надалі вчинення дій сексуального характеру щодо неї, не виключають кримінальної відповідальності за ст. 152 КК України [12].

**Висновки.** У зв'язку із становленням в нашій державі незалежної судової гілки влади, розвитком нового кримінального законодавства, роль судового прецеденту зростає. Він дає можливість забезпечувати однакове застосування норм



кримінального закону, допомагає вирішити юридичні колізії, сприяє подоланню прогалин у кримінальному праві, втілює в життя норми «живого кримінального права». У судовій практиці трапляються випадки, коли для розкриття оціночної ознаки складу кримінального правопорушення певне значення мають судові прецеденти по застосуванню норми іншої статті кримінального закону і навіть іншої галузі права. Водночас доцільно відрізнити від нормотворчої діяльності судового прецеденту поширювальне тлумачення, яке надає кримінальному закону ширше значення і дозволяє застосовувати його до більшого кола випадків, ніж це буквально сформульовано в самому його тексті. Постійний розвиток кримінально-правових відносин викликає часто необхідність у додатковому нормативному регулюванні, тобто виникають прогаліни кримінального права. Поки відповідну прогаліну не ліквідовано правотворчим органом, існує необхідність її подолання в процесі правозастосовної діяльності.

#### **Використані джерела:**

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 01.02.2022)
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 року № 10 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06#Text>. (дата звернення: 01.02.2022)
3. Постанова Верховного Суду від 7 вересня 2021 року (справа № 671/324/17) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556526>. (дата звернення: 01.02.2022)
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 року (справа № 288/1158)/16-к) URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998245>. (дата звернення: 01.02.2022)
5. Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України (справа № 1-135/2018 (5846/17) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text>. (дата звернення: 01.02.2022)
6. Постанова Верховного Суду від 3 червня 2020 року (справа № 722/28/17) URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89763057>. (дата звернення: 01.02.2022)
7. Постанова Верховного Суду від 24 травня 2021 року (справа № 706/882/19) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286234>. (дата звернення: 01.02.2022)
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 листопада 2019 року (справа № 261/0/15-18). URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86435732>. (дата звернення: 01.02.2021).
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 січня 2019 року (справа № 11-97cap18) URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79439747>. (дата звернення: 01.02.2022)
10. Кібенко О. Перспективна дія правового висновку (позиції) Верховного Суду: чи доцільно запровадити в Україні. URL : [https://sud.ua/ru/news/blog/162411-per spektivna-diya-pravovogo-visnovku-pozitsiyiverkhovnogog-sudu-chi-dotsilno-zaprovaditi-v-ukrayini](https://sud.ua/ru/news/blog/162411-per-spektivna-diya-pravovogo-visnovku-pozitsiyiverkhovnogog-sudu-chi-dotsilno-zaprovaditi-v-ukrayini). (дата звернення: 01.04.2022)
11. Постанова Верховного Суду від 20 січня 2021 року (справа № 233/8772/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94328674>. (дата звернення: 01.02.2022).
12. Постанова Верховного Суду від 8 грудня 2021 року (справа № 566/1420/19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829946>. (дата звернення: 01.02.2022)

**References:**

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku. (2001) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukrainian].
2. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy «Pro sudovu praktyku u spravakh pro khulihanstvo» vid 22 hrudnia 2006 roku № 10. (2006) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06#Text>. [in Ukrainian].
3. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 7 veresnia 2021 roku (sprava № 671/324/17) (2021) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556526>. [in Ukrainian].
4. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 3 lypnia 2019 roku (sprava № 288/1158/16-k) (2019) N. p. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998245>. [in Ukrainian].
5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 liutoho 2019 roku u spravi za konstytutsiinym podanniam 59 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) statti 368-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava № 1-135/2018 (5846/17) (2019) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text>. [in Ukrainian].
6. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 3 chervnia 2020 roku (sprava № 722/28/17) (2020) N. p. URL : <http://reuestr.court.gov.ua/Review/89763057>. [in Ukrainian].
7. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 24 travnia 2021 roku (sprava № 706/882/19) (2021) N. p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286234>. [in Ukrainian].
8. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 28 lystopada 2019 roku (sprava № 261/0/15-18) (2019) N. p. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86435732>. [in Ukrainian].
9. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 24 sichnia 2019 roku (sprava № 11-97sap18) (2019) N. p. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79439747>. [in Ukrainian].
10. Kibenko, O. (N. d.) Perspektivna diia pravovoho vysnovku (pozytsii) Verkhovnoho Sudu: chy dotsilno zaprovadyty v Ukraini. N. p. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/162411-perspektivna-diya-pravovogo-visnovku-pozitsiyverkhovno-go-sudu-chi-dotsilno-zaprovaditi-v-ukrayini>. [in Ukrainian].
11. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 20 sichnia 2021 roku (sprava № 233/8772/19) (2021) N. p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94328674>. [in Ukrainian].
12. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 8 hrudnia 2021 roku (sprava № 566/1420/19) (2021) N. p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829946>. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 22.06.2022*

*Maksymovych R., PhD (Law), Associate Professor, Associate Professor of the Department of criminal-law disciplines, Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine)*

## THE IMPORTANCE OF JUDICIAL PRECEDENT FOR THE DEVELOPMENT OF CRIMINAL LEGISLATION

Courts, as the heart of a criminal justice system, have had the same function for thousands of years. The article deals with the judicial precedent in criminal law. The different forms of judicial precedent are analyzed. The role of judicial practice in the process of democratization of society is revealed. The author's attention is concentrated on the legal sense and the place of judicial practice in the legal system of Ukraine. The law is a compilation of rules and principles which establish rights and duties. The rules and principles concern freedom, conduct and property. The criminal law has many sources. The case law is a large

body of principles, rules and concepts. The case law is not based on written law, but many of its basic concepts have been interwoven into the written law through their usage. Because it is created by the courts, the case law is a product of judicial rather than legislative power. It fills in the gaps and helps to unify criminal law, and is, therefore, indispensable to an effective system of justice. Based on generations of experience, it gives continuity and consistency to the law. At the same time, it allows the law to respond to the changing needs of society. When a court decides a case and records its decision in a written opinion, that opinion or case becomes a 'precedent'. That is, the principles on which the case was decided may be used to decide future cases with similar factual situations. The case law provides a method called 'synthesis of decisions', whereby the principle of a case can be applied to different fact patterns. This method involves careful formulation of principles for general application, coupled with the extension of those principles through logic to meet new fact patterns. The impact of a case as a precedent depends mainly on the court in which it is decided. A higher court is not bound to follow the precedents established by the lower courts in its jurisdiction. Lower courts, however, are bound to follow the precedents of the higher courts having jurisdiction over them. Courts of equal rank may use each other's precedents. Legislators have devised a number of different methods to structure courts decisions.

**Keywords:** judicial precedent, source of criminal law, Supreme Court, unity of judicial practice, Constitutional court of Ukraine, norm of law.

DOI: 10.33766/2524-0323.99.130-146

УДК: 343.137.9

*Навроцька В. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)*

**e-mail:** superviranavr@gmail.com

**ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3407-7984>

## ПІДСТАВИ ПРОДОВЖЕННЯ, ЗМІНИ ЧИ ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Статтю присвячено дослідженню правової регламентації підстав продовження, зміни та припинення застосування примусових заходів медичного характеру. Наголошено, що відсутність належного правового регулювання таких заходів може бути причиною використання їх із протиправною метою та можливістю заподіювати шкоду міжнародному престижу держави, правам осіб, їхньому здоров'ю, людській гідності. Констатовано, що вітчизняний законодавець у Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах, а також у Законі України «Про психіатричну допомогу» дуже неоднозначно та суперечливо вказує на те, за яких підстав можливі зміна чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру. Зазначено, що продовження застосування таких примусових заходів здійснюється судом з тих же підстав, що і їх призначення. При всьому слід упевнитися у відсутності позитивної динаміки психічного розладу та виходити не тільки із психічного стану особи на момент експертного дослідження, але й із прогнозу, при якому враховується перебіг розладу та стійкість отриманого ефекту від примусового лікування. Констатовано, що